

NOVI STALNI POSTAV MUZEJA ZA UMJETNOST I OBRT

Vladimir Maleković
Muzej za umjetnost i obrt
Zagreb

Povijesne, arhitektonske, konzervatorske, muzeološke i komunikacijske sastavnice

Zimi 1983./1984. opće teško stanje zgrade Muzeja za umjetnost i obrt doseglo je kritične razmjere: podrumi uz Trg maršala Tita bili su poplavljeni, a mjestimice su od voda stradali i netom uređeni depoi uz Rooseveltov trg. Sva pročelja muzeja, posebice dvorišna, bila su jako oštećena, a njihovi arhitektonski ukrasi devastirani. Pojedini elementi pročelne plastike otpadali su i ugrožavali prolaznike, pa su već 1984., za vrijeme izložbe "150 godina arhitekture Chicaga", morali biti podignuti prilazni tuneli zgradi radi

sigurnosti posjetitelja.

Zbog raspadanja crijeva i korodiranja limenih spojeva i okapnica krov muzeja je prokišnjavao na brojnim mjestima, a propale su i gromobranske instalacije.

U siječnju 1985. na mramornom podiju atrija MUO-a zamijećena su prva napuknuća koja su upozoravala da je počeo tonuti središnji rizalit zgrade. U jesen spomenute godine, prigodom rasporemanja stalnog postava zbog postavljanja velike kulturološke izložbe "Hrvatski narodni preporod", na zidovima dvorana na I. i II. katu otkrivene su brojne pukotine uzrokovane statičkom nestabilnošću zgrade muzeja, kao i katastrofalno stanje instalacija, naročito rasvjete.

To je bio neposredni povod da se donese odluka o izradi programa obnove zgrade MUO-a, a u vezi s time i odluka o pristupanju izradi programa novoga stalnog postava.

Nakana je ovog teksta, među ostalim, upozoriti na međuzavisnost programa restauracije zdanja MUO-a i uspostavljanja novoga stalnog postava.

U programiranju budućnosti MUO-a prvo je trebalo učiniti razvidnim povijesne aspekte institucije i njezina arhitektonsko-urbanističkog okvira. Zgrada MUO-a je jedno od prvih zdanja u svijetu koje je projektirano da u svom korpusu objedini rad muzeja i obrtne škole. Smatrali smo da tu povijesnu činjenicu treba sačuvati: zadržati i dalje školu i muzej pod istim

Novi stalni postav Muzeja za umjetnost i obrt, Secesija
Fototeka: Muzej za umjetnost i obrt / Snimio: Goran Vranić

Novi stalni postav Muzeja za umjetnost i obrt, Klasicizam/Empire
 Fototeka: Muzej za umjetnost i obrt / Snimio: Goran Vranić

krovom.

Kod obnove zgrade vodilo se računa o njezinu izvornom izgledu, kako na oplošjima tako i u unutrašnjosti. Elaborat Restauratorskog zavoda Hrvatske stvorio je, kako na temelju arhivskih istraživanja tako i sondažama na samom objektu, vjerodostojnu podlogu za restauratorske radove. Arhitekti koji su bili angažirani na zadacima uređenja unutarnjih prostora (Radovan Tajder, Branko Siladin, Ivan Prtenjak) dali su važnost konzervatorskoj problematici u obnovi zgrade tragajući za autentičnim Bolléovim elementima interijera i revalorizirajući, takvim pristupom, prvotne vrijednosti ovoga monumentalnog zdanja u stilu sjevernjačke neorenesanse. Gdje god je to bilo moguće opredjelili smo se za remisiju Bolléovih stilskih elemenata uništenih brojnim rekonstrukcijama zgrade, a posebno onom iz 1957.-1962. Rezultat je pokazao da je takav pristup bio ispravan jer je Bolléova zgrada ne samo "historicistički funkcionalna" nego i svrhovita u svjetlu novog općeg programa MUO-a, koji u tom trenutku postaje temeljnim sadržajem revitalizacije institucije.

U oblikovanju spomenutog programa temeljna je premisa bila da se djelatnost muzeja ne svode na posredovanje kulturoloških spoznaja i estetskih doživljaja samo kroz trajne muzealne fiksacije kao što je stalni postav. Urbanistički kontekst zgrade MUO-a nalagao nam je da se odrekneмо tradicionalnog pravila "okrenutosti muzeja samom sebi" i priklonimo nakani

da i cjelokupni muzejski prostor postane aktivni generator višeslojnih kulturnih aktivnosti, svojevrsno kulturno središte kojemu je muzejski fundus energetsko jezgro.

Opcija za takvom vrstom djelovanja pretpostavljala je pažljivo definiranje programa rekonstrukcije zgrade MUO-a, a izbor djelatnosti predodredio je podjelu prostora.

Distrakcija Bolléove zgrade, kao i opći sustav historicističke arhitekture ovdje dosljedno primijenjen, postavljali su u izboru namjena prostorija određena ograničenja. Dodatne poteškoće proizlazile su iz raznorodnosti funkcija pojedinih prostora na približno istim visinskim kotama, kao i adaptirane prostorije koje su već bile u funkciji (u suterenu: depoi i radionice uz Rooseveltov trg, toplana; u prizemlju: izložbene dvorane A, B, C, I, J i I, studijska zbirka namještaja; na II. katu: blok radnih prostorija kustosa).

Nakon saniranja krovova, pročelja, podzemlja (kanalizacije) i prizemlja (sjeverni i južni patio), započeo je (1985.) složeni posao rekonstrukcije prostorija koje su planirane za nove sadržaje i svrhe. U sjevernom dijelu podruma uređene su prostorije za kulturni klub s auditorijem, knjižnicom i caffè-salomom, zatim restoran sa snack-barom.

Vrlo su opsežne bile promjene u prizemlju zgrade: povećan je prostor knjižnice, odjel za veze s javnošću dobio je prostoriju u blizini glavnog

Novi stalni postav Muzeja za umjetnost i obrt, Barok
 Fototeka: Muzej za umjetnost i obrt | Snimio: Goran Vranić

ulaza; rekonstruirana je porta kao ishodišna točka svih sustava interne komunikacije i sigurnosnih uređaja, te muzejska garderoba. Nekadašnje prostorije uprave muzeja preuređene su u Museum shop, a ulaz na broju 9 u Art shop. Iseļjavanjem bivših korisnika u južnom bloku prizemlja uređene su dvorane D, E, F, G i H za povremene izložbe.

Rekuperacijom prostorija od južnog stubišta do jugozapadnog ugaonog rizalita stvoreni su uvjeti da se tu lociraju novi uredi uprave i pedagoška dvorana kapaciteta 140 mjesta.

Za oživotvorenje novih sadržaja djelovanja MUO-a od pogravite važnosti bilo je uređenje južnog patia (arh. B. Siladin) kao terase-restorana. U okviru tog zahvata restaurirana je i kamena fontana, djelo kipara Ivana Rendića.

U sjevernom patiu, prema projektu arh. B. Siladina izgrađena je, uz optimalno poštovanje arhitektonskih značajki Bolléove zgrade, ljetna pozornica namijenjena glazbenim priredbama, recitalima i drugim scenskim produkcijama.

Spomenuti zahvati dali su konkretne arhitektonske okvire za ideju muzeja koji nije tekar tezaurus prošlosti već i osmišljeni i poticajni prostor društvenog i kulturnog življenja.

Lociranje netom nabrojanih sadržaja u suteran i prizemlje muzeja pokazalo se optimalnim s obzirom na njihovu svrhu: ono omogućuje posjetiteljima neposredan dodir s tim prostorijama koje se funkcionalno nadopunjavaju, a

ne dovodi ih u direktni doticaj s muzejskim "zonama rizika" (depoima, radionicama, arhivima). Istodobno blok dvorana A, B, C, D, E, F, G, H, I, J i K osigurava nesmetanu realizaciju povremenih izložaba, koje obnavljaju sustav publike, nezavisno od stalnog postava.

Iako će se ovakovo pobravanje promjena u prostoru učiniti nekom kao radikalna zahvat, pozornije razmatranje pokazat će da je program rekonstrukcije tražio od arhitekata i restauratora uvažavanje kako izvorne Bolléove graditeljske morfologije, tako i izvorne funkcije pojedinih segmenata muzejske zgrade. To je posebice došlo do izražaja u nakani da se središnji dio zgrade (prostorije koje prstenasto zatvaraju atrij) ponovno osmisli u svojoj prvotnoj funkciji Kršnjavi-Bolléovog "museuma". Sam atrij, za koji je arh. Radovan Tajder 1984. projektirao informativno-prodajni pult, s prodavaonicom kataloga, knjiga o umjetnosti, prospekata, plakata i suvenira, te prostorijom za voditelja poslova veza s javnošću, dobio je naglašenu komunikacijsku funkciju.

Nakon što su bila konceptualno riješena temeljna pitanja prijamnog i prolaznog prostora MUO-a (informativni punkt, marketing, knjižnica, povremene izložbe, muzejska pedagogija, uspostavljanje neposredne veze stranaka s upravom kroz novootvoreni ulaz s Rooseveltova trga), moglo se pristupiti složenoj zadaći adaptacije prostora za stalni postav na prvom, drugom i trećem katu zgrade.

Prvo je na toj zadaći bio angažiran arh. Ivan Prtenjak. On je već imao za sobom iskustvo arhitekta-konzervatora, a to je zasigurno pripomoglo razrješavanju problema sučeljavanja zaštitarskih principa i zahtjeva za suvremenom organizacijom prostorija koje će primiti stalni postav. Dvema spomenutim odrednicama trebalo je pridodati i treću, komunikacijsku: trebalo je definirati novi sustav kretanja posjetitelja koji će osigurati optimalnu prohodnost i, istodobno, preglednost izložaka.

Na tom planu najveće su promjene učinjene ugradnjom lifta koji povezuje četiri etaže muzeja, te ugradnjom dvaju novih stubišta između drugog i trećega kata.

Nije od manje važnosti ni Prtenjakovo otvaranje stropa na trećem katu s nakanom da u taj prostor vrati prirodno svjetlo kroz svjetlarnik koji je zazidao arh. L. Horvat pri rekonstrukciji zgrade MUO-a 1958.-1962. Osim postavljanja betonske "deke" ispod negdašnjeg svjetlarnika, u toj nesretnoj "obnovi" zgrade MUO-a poništene su mnoge vrijednosti arhitekture i opreme atrijskim njihovim premazivanjem tamnim smolastim namazom.

Napokon, arhitekt Prtenjak riješio je u svom projektu (1985.-1992.) rekonstrukcije zgrade MUO-a jedan recentni problem: neutralizirao je negativne učinke Munk/Horvatove "prikrpine", tj. novoizgrađenih dvorana na tavanu i konzoli dvorišnog dijela pročelja. Staklenu opnu zamijenio je zidovima providivši ih prozorima koji uvažavaju Bolléov modul, ali su definirani u duhu suvremene, Prtenjakove morfologije.

Muzeološki program

Nakon što je jasno određen globalni program sadržaja i oblika djelovanja MUO-a, koji će u svojoj punoći odražavati muzealni habitus institucije i biti primjeren potrebama konkretne kulturne sredine, te poslije postignuća konsenzusa između konzervatora/restauratora, arhitekata i muzealaca o mogućnostima distribucije raspoloživa prostora, prišlo se definiranju muzeološkog programa.

Koncepciju stalnog postava razrađivao je stručni tim MUO-a. Uprilične točke tog promišljanja bile su: povijesna geneza ove institucije, njezina kulturna i društvena funkcija u određenoj sredini i europskom kontekstu, strategija formiranja njezina fonda te suvremena stručna i znanstvena interpretacija i prezentacija muzejske građe.

Početni koncept je bio označen sintagmom MUZEALNI POSTAV, jer se smjeralo dati tri ili četiri prostorije ekspozicijama koje bi se mijenjale u manjim ili većim vremenskim intervalima s različitim sadržajima, odnosno tematskim cjelinama. Međutim, od te se zamisli moralo odustati jer su na raspolaganju postavljačima bile trideset dvije dvorane ukupne površine 2.030 četvornih metara; premalo za oko 5.000 izložaka koliko se htjelo, tada, pokazati u tom prostoru.

Odustajanje od početne zamisli MUZEALNOG POSTAVA bilo je relativno komotno jer se osvježavanje programa MUO-a moglo realizirati u prostorijama za povremene izložbe (ukupne površine 996 metara četvornih).

Novi stalni postav Muzeja za umjetnost i obrt, Barok
Fototeka: Muzej za umjetnost i obrt / Snimio: Goran Vranić

Temeljna odrednica u izboru građe za STALNI POSTAV bila je: on mora izražavati sustav i sadržaj muzejskih zbirki.

Druga zadaća koja je stajala pred stručnim timom bio je odnos prema muzeološkom naslijeđu koje se potvrđivalo teoretski i praktički u 115 godina djelovanja MUO-a. Odlučili smo se za kritički odnos prema spomenutom naslijeđu, odbacujući istrošene dijelove povijesnih modela, a priklanjajući se onima koji su uobličili neprijeporni identitet MUO-a.

U izgradnji filozofije novog stalnog postava važnost je pridana temeljnoj zasadi Kršnjavijevih osnova za MUO: da on mora zorno pokazati proces nastanka, razvitka i primjene stilskih oblika i tehnika. Odbacili smo, međutim, Kršnjavijevu ideju usmjerene didaktičnosti stalnog postava (na zanatlije i umjetnike), ali uvažili njegovo stanovište da "takav muzej mora biti mjesto agitacije".

Da bi se postigla vjerodostojnost agitacije "zajedništva arhitekture i umjetničkog obrta", odustalo se od izlaganja dubleta i korištenja posrednih medijskih sredstava (što se koristilo u stalnim postavama sve do onog Z. Munk iz 1962. godine), a provelo se načelo da će novi stalni postav biti izložba izvornih artefakata. Kontinuirana je i muzeološka koncepcija Gj. Szaboa, koji muzej iz zbirke uzoraka postupno pretvara u tip modernoga kulturno-povijesnog i umjetničkog muzeja.

Kritička kontinuirana muzeoloških zaslada, koje su imale korijenje u stoljetnoj djelatnosti MUO-a, možda je najrazvidnije osvjedočena u uvažavanju ideja njegovih utemeljitelja o potrebi da MUO u našoj kulturnoj sredini ima i pedagoško-didaktičku funkciju s obzirom na najširu publiku. Zato smo u novom stalnom postavu zadržali princip diverzifikacije građe prema stilsko-morfološkim cjelinama koje su prostorno raspoređene u povijesnom kontinuitetu: gotika, renesansa, barok, rokoko, klasicizam, empire, bidermajer, historicizam, secesija...

Dobri poznavaoци MUO-a prepoznat će u ovome uvažavanje dosega stalnog postava iz 1962. godine, koji je već realizirao predmetne stilsko-morfološke cjeline na načelu da se "jednako valorizira sva područja plastičkog oblikovanja" i tako negira Sedlmayerova prosudba muzeja kao "ovjekovječenja diobe umjetnosti".

Ostvarenje ideja "sinteze" iz 1962. temeljilo se na namještaju kao okosnici i središnjem motivu oko kojeg su se slagali drugi predmeti (slike, skulpture, staklo, metal, keramika, satovi i sl.) s istorodnim stilsko-morfološkim značajkama. Funkcionalnost tih ambijenata bila je uvjetna.

Koncept novoga stalnog postava MUO-a čini sada novi iskorak njegovim vremenskim i tematskim proširenjem. Kronološka sukcesija obogaćena je dvoranama: Art déco i Hrvatsko slikarstvo i kiparstvo XX. stoljeća, a tematski opseg stalnog postava za nove cjeline: Sakralna umjetnost (tri dvorane), Devotionalia, Judaica, Galerija slika starih majstora, Obrtna škola, Grafički i produkt design, Fotografija u Hrvatskoj 1850.-1950., Satovi, Bjelokost i Zvona XIV.-XIX. stoljeća.

Na trećem katu, u proširenom prostoru, izložene su sistematske zbirke metala, stakla, mode i modnog pribora, vitraja te keramike.

Ovom programu koji su izradili stručnjaci MUO-a, arhitekt Marijan Hrčić, koji je 1993. preuzeo projektiranje stalnog postava, trebao je definirati prostorne okvire. On je odlučio da ne koristi komociju vitrinske distribucije izložaka u obezličnim unutarnjim historicističkim volumenima. Imajući na umu da muzejski artefakt i prostorni okvir moraju biti u određenom suglasju, Hrčić oblikuje izložbene dvorane i njihovu opremu tako da se optimalno koristi elementima jezika dominirajućeg stila koji se iščitava na samim izloščima. Modelirajući naglašeni arhitektonski reljef u membranama zidova, Hrčić istodobno individualizira inače bezlični prostor.

Pripremajući muzejski predmet za opažaj, projektant se koristio kromatskim i svjetlosnim efektima podjednako uzimajući u obzir difuznu zenitalnu rasvjetu kao i lokalnu spot-rasvjetu.

Sustav ugrađenih vitrina također podržava integriranje muzejskog predmeta u muzejsku arhitekturu. Ovaj projektantov postupak omogućava ostvarenje i nekih drugih važnih zahtjeva koji su obvezni za svaki suvremeno uređeni muzej: maksimalnu zaštićenost izložaka i optimalnu prohodnost (komunikativnost) prostora stalnog postava. Dvorane stalnog postava projektirane su, naime, tako da u svojim središnjim zonama nemaju zapreke, što je omogućilo otvaranje kontinuiranih pravaca kretanja posjetitelja. Ove "muzejske staze" slijede poredak stilsko-morfoloških cjelina. Zavoji, rampe i raskrižja te odmorista postavljeni su tako da omogućuju zahtijevanu razvidnost muzejske ekspozicije.

U rasporedu izložaka primijenjen je dosljedno krupni raster koji ne opterećuje gustinom senzacija suvremenoga muzejskog posjetitelja te mu stvara optimalne uvjete doživljavanja artefakata.

Takav arhitektonski pristup stalnom postavu stvorio je pretpostavke da Muzej za umjetnost i obrt bude prihvaćen kao prostor sabranosti koji omogućava puninu doživljaja i spoznaje predmeta, ali nadasve i kao prostor posebnih arhitektonsko-dizajnerskih značajki u kojem nijedan izložak nije tuđica u odnosu na cjelinu, niti cjelina zakriva njegovu uposebljenost. Zastupajući nakanu da muzej nije samo elitna, zatvorena stručna i znanstvena institucija nego i "okvir življenja" i multimedijски kulturni prostor, stručni tim MUO-a dosljedno je nastojao novim sadržajima (restoran, caffè, klub, knjižnica, museum shop, art shop, auditorijum, atrij, glazbeno-scenska pozornica, multimedijiska dvorana, informatički punkt, ljetna terasa, itd.), te primjenom teorijskih inovacija u muzeologiji, stvoriti stalni postav koji će biti vjerodostojno mjesto predmetnog pamćenja. Kod toga se koristila prednost iznimnog bogatstva izvornih muzejskih artefakata, koji svojim povijesnim i umjetničkim vrijednostima proširuju svijest o našem kulturnom i civilizacijskom identitetu.

Primljeno: 6. 10. 1995.

SUMMARY

New Permanent Display of the Arts and Crafts Museum

by Vladimir Maleković

The author reports on the two large projects which were recently carried out by the Museum of Arts and Crafts: the project of the restoration of its building and the project of the new permanent display. Both projects were conceived in 1985, when the consequences of many years of neglect gravely threatened the Museum's building, one of the first in the world to be conceived to house the activities of a museum alongside the activities of an arts and crafts school.

Both the project of restoration and the project of the future museum respected the original features of the building, which was designed in the North Neo-Renaissance style by the eminent architect Herman Bollé, as well as the original concept of the founders of the museum, who intended the Museum to be "a place of agitation".

The architects engaged in the restoration were Radovan Tajder, Branko Siladin and Ivan Prtenjak. They were intent upon uncovering the authentic elements which had been destroyed by the earlier reconstructions, thus revitalizing the original values of this monumental construction. This approach proved to be correct not only in the light of the "historicistic functionality" of the Bollé's building, but also in the light of the program of the revitalization of the Museum.

The project of the future Museum abandoned the traditional concept of "shutting the museum within itself" and embraced the concept of opening the Museum to the community, making it a generator of many layers of cultural activities, a cultural center of sorts with the Museum's holdings at its core. This option called for a careful adaptation of the building to the purposes of an open contemporary museum, and the choice of activities had the impact on the new spatial organization.

The concept underlying the new permanent display under the new museological program took into consideration the historic genesis of the institution, its socio-cultural role the Croatian, as well as in the European context, the strategy of the future acquisitions, and the contemporary interpretation and presentation of its collections. The restoration of the galleries was executed by Ivan Prtenjak, an architect already experienced in conservation, who very successfully combined the principles of protection with the reorganization of space to suit the principles of contemporary presentation. Architect Marijan Hrčić, who designed permanent display, created the space with the unique character, achieving an excellent harmony between the artifacts and the galleries.

OD IDEJE DO PROJEKTA NOVOG STALNOG POSTAVA MUZEJA GRADA ZAGREBA

Nada Premrl
Muzej grada Zagreba
Zagreb

M

uzej grada Zagreba trebao bi biti svojim značajem, povijesnim identitetom i statusom odraz prilika i brige grada Zagreba. On je institucija koja sabire, proučava, čuva i prezentira sve aspekte prošlosti i sadašnjosti Zagreba, od političkih preko urbano-komunalnih do umjetničkih, gospodarstvenih, znanstvenih, društvenih i drugih. On je, dakle, u pravom smislu riječi muzej koji se identificira sa Zagrebom. Moram konstatirati da je uza sva svoja nastojanja uvažениh ravnatelja ove institucije u svojim gotovo 90 godina postojanja nailazio na malo razumijevanja gradskih vlasti, te su to i razlozi nedovoljne prisutnosti ove značajne ustanove u kulturnoj ponudi Zagreba.

Ponajprije se Muzej desetljećima borio za prostor, pa se zbog toga prvi ozbiljniji postav mogao realizirati tek 1948. godine, nakon što je dobio prikladnu zgradu. Zapuštenu i oštećenu zgradu trebalo je temeljito obnoviti, a sredstva za to nikad nije bilo, što je bila karakteristika realsocijalističkoga gospodarenja.

Početak osamdesetih godina otpočela je generalna obnova objekta, no zbog nedovoljnog pritjecanja sredstava gradnja je sporo napredovala.¹

Tek je novo Gradsko poglavarstvo u demokratskoj i samostalnoj Republici Hrvatskoj shvatilo značenje i potrebu gradskoga muzeja te se svesrdno pobrinulo da zajedno s Muzejom stvori uvjete za obnovu zgrade - jednog od najvrjednijih spomenika kulture u Hrvatskoj - u kojoj će se moći dostojno prezentirati kulturno-povijesna prošlost i sadašnjost hrvatske metropole. Ozbiljnije o novom postavu otpočeli smo razmišljati početkom 1991. godine skinuvši stalni postav Muzeja zbog velike izložbe "O starim zagrebačkim obrtima". Malo zatim, posredstvom Gradskog poglavarstva, iseljeni su Arhiv geodetske uprave i Hrvatski državni arhiv (koji su zauzimali velik dio objekta), te su stvoreni uvjeti za novi projekt generalne obnove čitavog urbanističko-arhitektonskog sklopa na sjeveroistočnom vrhu zagrebačkoga Gornjega grada.

Potaknuta tom sretnom okolnošću izradila sam novi muzeološki i projektni program² po kojemu su nastavljena prije otpočeta arheološka i konzervatorska istraživanja.³

Polazište naših razmišljanja u stvaranju muzeološkoga programa za novi Muzej bila je spomenička vrijednost arhitektonskoga kompleksa koji baštinimo, a to je: bivši samostan klarisa iz pol. 17. st., srednjovjekovna obrambena utvrda (Popov toranj) sa Zvezdarnicom (13.-19. st.), "žitnica" iz 17. st. i Felbingerova osnovna škola iz prve pol. 19. st. Tako smo od prvih trenutaka našega razmišljanja o projektu obnove Muzeja grada Zagreba znali da je kompleks zgrada u kojem se nalazi Muzej naš najvrjedniji eksponat te da ćemo ga maksimalno vrednovati i u najvećoj mjeri iskoristiti arhitekturu kao autentičan izložak, te arhitektonsku slojevitost uključiti u stalni postav. Programom smo predložili neke lokacije za određene tematske cjeline, no velik dio ostavili smo projektantu da, nakon izvršenih konzervatorskih i arheoloških istraživanja predloži projektno rješenje. Najbitnije što je programom predloženo je da se za stalni postav iskoristi prostor bivšeg samostana, da se uključe najvrjedniji prostori u prizemlju, a koji su prema